

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sefer Ḥaye adam

Danzig, Abraham ben Jehiel Michal

מהרבא, גיצנאד

Frankurt a.M., 620 = 1860

י"טנבו י"טנ תוכלה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10937

הלכות ק"ש על המטה כלל לה

(ה) צריך לזוהר מאוד להרגיל עצמו לשכב על צדו דוקא. ואיסור גדול לשכב פרקדן דהיינו ששוכב על גבו ופניו למעלה וטוב שירגיל עצמו לשכב על צד שמאל. ויהרהר בחזרה עד שישן ואז נגע לא יקרב באהליו. ויש קוראין פרשה ראשונה כמה פעמים עד שישקע כשינה וראוי שלא לכפול פסוק ראשון דהיינו פסוק שמע ישראל. וראוי לכל אדם להתודה קודם השינה וז"ל הוזהר הקדוש פרשה וישב כד אויל ב"נ בכל יומא בעי ליה לאסתמרא מחוכי בכל יומא ויומא כד אתי ליליא בעי לאסתכלא ולמברק בכל מה דעבד כל ההוא יומא בגין דייחוב מינייהו ויסתכל בהו חריר בגין דייחוב קמיה מאריה כד"א והטאתי נגדי חמיד וכו' ועוד רבות כהנה בזה הק' פרשה נשא וז"ל ח"ח בשעתא דבני נשא דמיכין וטעמין טעמא דמותא ונשמתא סלקא לעילא קיימא באתר דקיימא ואתבחנת על עובדה דעבדת כל יומא וכחבין לה על פתקא מ"ט בגין דנשמתא סלקא לעילא ואסתידת על עובדיו דב"נ ועל כל מלה ומלה דפסיק מפומיה בגין דההוא מלה דאפיק ב"נ מפומיה סלקא ובקעא רקיעין וקיימא באתר דקיימא עד דאויל ליליא ונשמתא סלקא ואהייד לההיא מלה ואעיל לה קמיה מלכא הה"ד משוכבת חיקך שמור פתחי פיך וכו'.

דין איך יתנהג בתשמיש המטה מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל קב"ח:

כלל לו. הלכות נט"י לסעודה ודין איזה דבר חייב בנט"י (קכ"ח).

(א) כיון דידים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר וכזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה היו צריכין ליטול ידיהם קודם אכילת תרומה לפי שמוזהרים מלטמא אותה ולכן גזרו נט"י אפילו בסתם ידים לתרומה וכדי שיהיו רגילין הכהנים בזה גזרו ג"כ על כל האוכל פת שאסור לאכול עד שיטול ידיו ברביעית מים וכל המזולזל בנט"י נעקר מן העולם ומצוה זו מסייעה שמי שזהיר בה ואין שאר מעשיו מעכבים היא מסוגלת שיהיה עשיר ושלמה המלך ע"ה וב"ד תקנו נט"י לסעודה.

(ב) ה' כללים נאמרו בדין נט"י (ח) איזה דבר חייב בנטילה (ג) שיהיה הכלי כשר לנטילה (ג) שיבאו המים מבח גברא (ד) שיהיה המים ראויים לנטילה (ה) כיצד דין הנטילה. ונבאר פרטיהם: דבר שחייב בנטילה כיצד, לא הצריכו נטילה אלא לפת שמברכין עליו המוציא שהוא חיי נפש שא"א להיות בלעדו אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון אלו שמברכין עליו בורא מ"מ אם אינו קובע סעודתו עליו אינו צריך נטילת ידים אבל כשקובע סעודתו עליו וא"כ הוא דומה לפת וצריך לברך המוציא צריך ג"כ נט"י. (ג) ומטעם זה האוכל פת פחות מכביצה כיון די"א דאינו מקבל טומאה יטול ידיו ולא יברך משום ספק ופחות מכזית יש אומרים דא"צ נטילת ידים (ט"ו והגר"ח) וי"א דדינו כפחות מכביצה (ל"ח מ"ז ח"ר) ואם הפת הוא טפל לד"א מבואר בכלל נ"ו סימן ג'. (ד) דבר שטיבולו במשקה והוא עדיין לח ואפילו אם אינו נוגע במקום המשקה כשהיה נוהג טומאה וטהרה היה צריך נטילת ידים מדינא אך עכשיו העולם נוהגין להקל בזה אבל כל ירא שמים יזהר בזה ויטול ידיו ומכח ספק לא יברך. ואין קריו משקה אלא ז' אלו והם סימנם י"ד שה"ט ד"ם דהיינו יין דם בהמה ועוף אבל לא של דגים (ומיירי שלדיך לאכול משום רמזה נחולי שיש סכנה) שמן הלב טל דבש מים ואפילו אינו מטביל אלא קצה א' צריך נט"י.

(ה) מיני מרקחת שמטנגים בדבש נ"ל דיש חילוק דאם קנה הדבש ועדיין הוא מעורב בשעוה והתיכו ע"מ כן כרי לטגן בו א"כ מעולם לא היה עליו שם משקה וא"צ

הלכות נט"י לסעודה כלל לו

נט"י אבל הקונה דבש שכבר מהותך מן העושים משקה מעד וידוע שהם מהחבים כדי לעשות משקה צריך נטילת ידים אע"ג שמטגן בו אוכל כן נ"ל (דמ"א כ' ד"ז ע"ג כט"י והט"ז כתב לדרך נט"י וכס' נה"ל קנחות ל"א כ' כיון דקרוז לא הוי משקה ע"ג ועיין בתשובת מהר"ט סי' ע"ז).

(ו) מיני טיגון שמטגנים בחמאה לא מיבעיא כשהחמאה קרושה דאז אין שם משקה על החמאה דחלב שנקפה הוי אוכל ולא משקה אלא אפילו כשעדיין החמאה חם והיא צלולה דמיקרי משקה אפ"ה א"צ נט"י דכיון דחמאה הוי אוכל רק כשחוזר ונימוח חוזר להיות משקה וכיון דעכשיו באה לתקן אוכל קי"ל דמשקה הבא לתקן אוכל הוי אוכל ודוקא שלא נימוח החמאה עד שהניח לתוכו האוכל דתיכף בא לתקן האוכל קודם שנעשה משקה אבל אם נימוח מקודם נ"ל דצריך נט"י. (ועיין נכ"ח).

(ז) יין שרף שנחערב במים לפי מה שכתבתי לקמן בהלכות פסח סימן י' דאפילו נכבשו בתוכו פירות כמו קירשען וכיוצא בו מ"מ הוא ספק אם הוא מי פירות ע"ש ואפילו יש בו מים הרבה (ע' נמ"א סימן תס"ג) (ד' ואם כן פירות שנכבשים בתוכו ספק אם צריך נט"י ועל פירות מבושלים כיון שמברכים על הרוטב בפה"ע אין עליו דין משקה (ח"ד).

(ח) דברים שאין דרך ליגע בו אלא לאכול בכף כגון מיני חבשיל א"צ נט"י אבל מה שדרך ליגע בו אעפ"י שאוכל בכלי לא מהני וכן אפילו אם אחר נותן המאכל לתוך פיו לא מהני וצריך האוכל ליטול ידיו אבל המאכל א"צ נט"י (קס"ג). ואסור להושיט פרוסה למי שיודע בו שלא נטל ידיו ואפילו אם הפרוסה של האוכל וכן אסור להושיט למי שיודע שלא יברך ברכת הנהנין וכן למומרים וכ"ש דאסור להושיט להם דבר איסור או לסייען לשום דבר שאסור לעשות (מ"א סי' קס"ג וש"ו).

(ט) בשר צלי אם צלו אותו בלא מים רק לחלוחית של עצמו א"צ נט"י אבל אם יש רוטב גמור צריך נט"י והוי כדבר שמיבולו במשקה (ומ"כ תוס' חולין ד"ה ונאכלין וט' ח"כ לקדרה וסודחה נמי פירות ל"ע דמשמע להדיא דרוטב לא מקרי משקה. ולכלי דמשתפינא כ"ל דכל"ל בתוס' ח"כ סודחה נמי פירות ור"ל דיל"ל לכלי וגם לכלי בני סדסה ועיין בר"ן ונת' רש"א או י"ל דמש"כ תוס' ח"כ לקדרה ר"ל כמו ללי קדר ונתבשל בלא מים רק רוטב של עצמו) (ע' מ"א סימן קכ"ח ס"ק י').

(י) לא גזרו רק על האוכל אבל השוחה אפילו נוגע במשקין נוהגין שלא יטול ידיו.

כלל לו. דין כלים הכשרים לנטילה (קכ"ט).

(א) סמכו חז"ל דין נט"י וטהרתם לטהרת מי חטאת וכשם שצריך למי חטאת כלי כדכתיב ונתן מים חיים אל כלי וצריך כח גברא כמש"כ ולקח ונתן והמלאכה פוסלת במים (כמוטאר כ"ז תוס' פרה) כך בנט"י צריך כלי וכח גברא ושלא נעשה מלאכה במים לפיכך אין נוטלין לידים אלא בכלי וכל הכלים כשרים ובלבד שיהיו עשויין לקבל משקה אבל כובעים של לבדין (אקורין הט' Kapelus) אפי' מעור והם קשים שיכולים לקבל משקין כיון דאין אלו כלים גמורים להשתמש בהם וגם שאין עשויין לקבל משקין אסור ליטול בהם הידדים וכן כיסוי כלים כיון שאין תחלת עשייתן לקבל ואם הוא בדרך ואין לו כלי נ"ל דיטול ולא יברך. ומ"מ יאכל ע"י מפה דהיינו שיכרוך ידיו במפה כדי שלא יגע באוכלין (נכ"ע סי' קכ"ט ותיר נשעת הדחק והאחרונים אסרו ונפרט שאין לך עכשיו לעוברי דרכים לשעת נהס).

(ב) הכלי צריך להחזיק רביעיות לפחות. וישתדל שלא יהיה בו שום נקב לא מיבעיא נקב כבונם משקה דהיינו אם ישימו אותו על משקין יכנסו בו משקין דרך הנקב

שהוא גדול קצת רבנקה כזה י"א דאינו נקרא כלי כלל אף שמחויק רביעית מן הנקב ולמטה אלא אפילו אם אין בו אלא נקב כמוציא משקין שהוא נקב קטן מאוד אם הוא בתחתית הכלי שאינו מחויק רביעית מהנקב ולמטה י"א ג"כ רפסול לגמרי. ומ"מ אם אין לו כלי אחר אם הנקב רק כמוציא משקה ונשאר מהנקב ולמטה רביעית מותר ליטול בה ואם הוא ככונס משקה אם הנשאר מהנקב ולמטה מחויק רביעית סמוכין על הפוסקים דמהנקב ולמטה לא נחבטל מתורת כלי ומ"מ מה שלמעלה מהנקב ודאי אינו כלי ולכן יטול דרך הנקב (ועיין נכ"ח סימן א').

(ג) אפי' סתם הנקב בסמרטוטין או דבר אחר לא מהני (א) א"א א"כ שחיקולו ברזא שקורין צאפען דזה נקרא תחלת תיקונו ואז מותר ליטול דרך הברזא (ט"ז ללא כמ"ח).
 (ד) שבר כלי שמחויק רביעית אין עליו דין כלי א"כ יחדו לתשמיש ומקבל רביעית שלא במסומך דהיינו שאין צריכין לסמוך אותו כדי שלא ישפכו המשקין ואז אם אין לו כלי אחר מותר (מ"ח ס"ק ג') וג"ל דאם יש בו נקב קטן אפילו רק כמוציא משקה כיון דבלא"ה הוא שבר כלי אין נוטלין בו אפילו אין לו אחר (עיין נ"י וט"ז ונכליס פ' ד' מ"ב).
 (ה) כלי שיש לו ברזא למטה שקורין האנדפאם או מן הצד שקורין קראהגען כיון שתחילת תיקונו כך מיקרי כלי רק שצריך להחזיר הברזא או השרויף בכל שפיכה כדלקמן כלל ל"ח סימן א'.

(ו) כלי שיוצא ממנו דר שקורין גיסקאן דהיינו שצד א' יותר גבוה משאר הכלי אסור ליטול ממנו דרך הדר דאין זה כלי אבל כלי שיש לו שנויף הוא כלי גמור (סימן קכ"ט מ"ח ס"ק ד').

(ז) כלי שנסדק מצד א' אעפ"י שאינו אלא כמוציא משקה אין ליטול בו אלא בשעת הדחק (ט"ז נס"י קכ"ט ס"ק א' גסס הנ"ח) וי"ל דגרע מנקב שסופו שיבקע כולו דוגמא לדבר בסימן תקפ"ו סעיף ח'. (ועיין נפריה סוף פ"ה השוקת גחלקה וכו' התוי"ט גסס כ"מ שאין עיס מחלים מהסדק מפני שחיצים נטיט אבל אם נחלים לא היו כלי ע"ע).
 (ח) לא יתן מים לחבירו בהפניו וה"ה אם נטל ידו א' לא יקח בה מים וישפוך על היד האחרת שאין נוטלין אלא מן הכלי.

(ט) הבא בספינה וכיוצא בו ואין יכול לטבול ידיו בים וגם אין לו כלי שלם ליטול בו יקח כלי שניקב ככונס משקה ודולה בו מהים ומטביל ידיו בתוך הכלי והואיל דהמים נוטפין דרך הנקב ה"ז כאלו היו המים מחוברים למי הים וה"ז כאלו מטביל ידיו בים וה"ה בדולה בדלי נקוב ככונס משקה מן הבאר ואע"ג דלענין טבילה קי"ל דנצוק לא הוי חיבור לענין נט"י אולעין לקולא. ומ"מ אם יש לו כלי שלם לא יעשה כן ד"א דגם לנט"י לא הוי חיבור.

(י) אבנים הקבועים בכותל ועשה להם בית קיבול וברזא אין נוטלין מהם לידים דלא היה עליו שם כלי בתלוש אבל אם היו כלים מתהלה ואח"כ קבעו מותר.

כלל לח. דין כח גברא (סימן קכ"ט).

(א) כשם שהמים צריכין שיבואו מתוך כלי כך צריכין שיבואו מכח גברא דהיינו שיבואו ע"י שפיכת אדם אבל חבית מים שנפל הברזא ממנו אין נוטלין ממנו לידים שאין כאן כח נותן. ואם אדם הסיך הברזא ממנו מותר ליטול ידיו ממנו רק שצריך להבנים הברזא חמיד בכל שפיכה ושפיכה שהרי לא עשה שום מעשה בגוף החבית רק שהסיר ממנה המונע המים לצאת וא"כ לא מיקרי כח גברא רק שפיכה ראשונה.

הלכות נט"י לסעודה כלל לח לט

(ב) אבל אם הט"ה חכית פתוחה על צדה מותר ליטול ממנו כ"ז שמקלחת שדרי עשה מעשה בגוף החכית שע"י הטייתו מקלח המים וכן אם הט"ה חכית על ברכיו וע"י שמנענע בברכיו יצא המים מותר ליטול ממנו.

(ג) הכנים ידיו בכלי של מים אפילו יש בו מ' סאה אם יש לו מים אחרים יגב ידיו ויטול ואם אין לו אפילו אין בו מ' סאה כשר ומ"מ לא יברך על נטילה זו ונ"ל דיאכל במפה. ודוקא כשאינו מחובר לקרקע שעכ"פ היה הנטילה בכלי אבל אם הכלי מחובר לקרקע אין כאן נטילה כלל וגם לא מיקרי טבילה דטבילה לא שייך בכלי דהוי שאובין.

(ד) לפיכך אסור לטבול ידיו ברעקאסטען אם נפסק הקילוח מן הרער אבל בזמן שמקלח שם מים מן הרער מותר לטבול ברעקאסטען דע"י הקילוח נחשב כל המים שבקאסטען כאלו הוא מחובר למים שבנהר דלענין נט"י קי"ל דניצוק הוא חיבור כדלעיל בכלל הקודם וא"כ עכ"פ הוי טבילה לידים אבל אם יהויק ידיו תחת הקילוח מן הרער לא יועיל דאין כאן נטילה וגם טבילה לא הוי דטבילה לא מיקרי אא"כ הכנים ידיו במים (ח"ו). ולפ"ז אסור ליטול ידיו מן פומפע דאין כאן כלי.

(ה) טבל ידיו במעיין אפילו הוא קטן הרבה רק שמכסה המים לב' ידיו די בזה דמעין מטהר בכל שהוא אבל אם אינו מעין רק בור שירדו בו מי גשמים בשעת הדחק מותר לטבול בו ידיו אעפ"י שאין בו מ' סאה ודוקא כשהן מכונסין בבור אבל אם הם זוחלין ע"ג קרקע אפילו יש בו מ' סאה נסתפקו הפוסקים אם מהני בהם טבילת ידים וכן מ' סאה שאובין שבקרקע לרמב"ם אין מטבילין בהם ידים ולראב"ד מטבילין.

כלל לט. דין המים הראוים לנט"י לסעודה (ק"ט).

(א) המים שנוטלין בהם הידים צריך שלא יהיה נשתנה מראיהן הן מחמת המקום או מחמת דבר שנפל לתוכן אבל אם נשתנו מחמת עצמן כגון המים העומדים בכלים באויר זמן ארוך ונעשו ירוק כשרים ואם חזרו לברייתן אפילו נשתנו מחמת דבר אחר כשרין.

(ב) עשה בהם מלאכה כגון שהריח בהן כלים מלוכלכים או ששרה בהן ירקוח או הריח ירקוח או שהעמיד בתוכם כלי עם משקה אם בשביל שיצטנן או כלים שנתבקעו כדי שיחבכו (מ"ח) או שמודד בהן מדות או ששרה בהם פת אפילו נתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לכלי זה כיון דניחא ליה עכ"פ הרי המים נעשו כשופכין ופסולים אבל אם לא רצה כלל לשרות או להריח ונפל לכלי של מים כשרים. ומ"מ אם יש לו מים אחרים יטול בלא ברכה. ונ"ל דגם בנתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לזה אע"ג דהויכ ליטול ידיו שנית מ"מ לא יברך. (א)

(ג) הריח בהם כלים מודחים ונקיים או שנתן לתוכן דגים חיים שלא ימותו ואפילו מת הדג שם (ח"ו) או שהעמיד לתוכן משקה צונן שלא יחמו או שטבל בהן ידיו ולקח מהן בחפזו כדי לטוח פני הלחם והגלוסקאות כיון שהמים לא נעשו בהם מלאכה כשרים וכן אם הגיח בתוכם ירקוח נקיים לנמרי רק כדי שישארו לחים כשרים כדיעבד (מ"ח).

(ד) שתחה מהם בהמה או חיה או עוף כשרים אבל כלב וחזיר פסולים דמאס אם לא בשעת הדחק.

(ה) אין לו מים מותר ליטול ידיו בשכר ושאר משקין ואף בזה משום כיוזי אוכלין שכין שצריך לזה ואינו כדרך איבוד וגם אין בהם משום שינוי מראה (עז).

הלכות גט"י לסעודה כלל למ מ

(ו) חמי האור אם הם חמין מאוד שהיד סולדת בהם לכתחלה אין ליטול בהם ואם אין לו אחרים מותר ליטול בהם.

(ז) מים מלוחים וסרוחים ומרים אם אין הכלב יכול לשתות מהן פסולים דבטלו מחורת מים אבל מותר לטבול בו ידיו ודוקא כשהם בקרקע דאין טבילה בכלים ואם הם עכורים מחמת טיט אם הכלב יכול לשתות כשר גם לנט"י ואם לאו פסול אפילו לטבול ידיו ומי הים כשרים לנט"י דכשמרתוחן ראויין לכלב (ו"ל דר"ל לאחר שירתח והן משמע להדיא נרדכ"ז).

(ח) אסור ליטול ידיו במים שנטל בהם שכבר נעשו שופכין אבל אם החב ידיו במים כשרים לנטילה.

(ט) אם אין לו כלי מותר לטבול ידיו בנהר או במקוה וכן בשעת הרחק שאין לו מים מותר לטבול ידיו בשלג המונת על הארץ אם יש בהם מ' סאה כשהוא מחובר ושובב על הארץ ואעפ"י שהוא נמוך ומכרך ענט"י וא"צ לברך על טב"י דכיון דמכרך על נטילה ידים כש"כ טבילה אבל אסור ליתן שלג בכלי וליטול בו ידיו אא"כ ריסקו שנעשה מים. והמטביל ידיו במים הפסולים לנט"י מברך על טבילת ידים אבל הטובל במים הכשרים מברך ענט"י (מ"א ס"א ס"א ק"ט) ואם נתערבו מים פסולים במים כשרים אולינן אחר הרוב (ס"א ק"ט ס"א ק"ט) ואם נטל יד א' וטבל יד א' כשר ומכרך ענט"י לכ"ע.

(י) אין המלאכה פוסל במקוה ובמעין. ונ"ל דה"ה בשתה מהן כלב או חזיר (כיון דיש מקילין לגמרי) וכן אין שניו מראה פוסל במטביל ידיו במקוה שיש בו מ' סאה (עיין ב"ח).

(יא) כל ספק בנט"י לקולא כגון שהוא מסופק אם נעשה מלאכה במים או לא ספק אם נטל ידיו כשיעור אם לא ספק אם היה עליו דבר החוצץ או לא ספק אם הכלי שלם או לא ואפילו יש בהן כל הגך ספיקות וכן כל מחלוקת הפוסקים אולינן לקולא. וכן כל כיוצא בו כיון שנט"י הוא מדרכנן אולינן בספיקא לקולא וה"ה אם נסתפק אם נטמאו ידיו לאחר הנטילה (ס"א ק"ט).

כלל מ. דין גט"י לסעודה (ק"ט ס"א).

(א) שיעור המים לנט"י לא פחות מרביעית לכל יד דבזה לא יצטרך לזוהר בהרבה דברים שצריך לזוהר ואין כל אדם בקי בזה וכוה יוצא כל הספיקות והגוסל בשפע יחברך. ומ"מ יש לנהוג דאפילו אם נטל כל יד מרביעית ישפך עליהם מים שניים (כדעת הראשונים הניחו המ"א ס"א ס"א) נוטלין לנט"י בין על גבי כלי ובין על הקרקע.

(ב) ישפך רביעית מים על היד בבת אחת עד הקנה של זרוע דהיינו האצבעות והיד ולפחות עד סוף קשרי אצבעותיו בטקום שמחזירים ליד (ס"א ק"ט) ולכן אין ליטול ידיו מכלי שפיו צר שאין המים יורדין בבת אחת (ק"ט מ"א ס"א ה') והט"ז כ' ס"א דכל זמן שאין פוסק מלזוב מיקרי שפיכה אחת אעפ"י שאינו בא בבת אחת.

(ג) נטל ידו אחת מרביעית ונגע בשניה קודם הנטילה או שאדם אחר נגע בידו בעוד שהם לחות צריך לנגב ידיו ולחזור וליטול שהיד מקבל טומאה מיד האחרת ומ"מ נ"ל שאם כבר בירך ענט"י ונזכר יחזור ויטול ידיו ולא יברך (עיין סי' ק"ט מ"א ס"א ז' וס"ק ח'). ונ"ע וס"ק ח' ועיין ח"ר ס"ק י"ג. (א)

(ד) לאחר שנטל ב' ידיו ישפשפם ביחד ויגביהם נגד ראשו כמ"ש שאו ידיכם וכו' ואז יברך ענט"י קודם הנגיב דכ"ז מקרי עובר לעשייתו דגם הנגיב הוא צורך נטילה

הלכות נט"י לסעודה כלל מ

דאסור לאכול קודם הניגוב שכל האוכל קודם ניגוב כאלו אוכל לחם טמא ולא ינגב ידיו בחלוקו שקשה לשכחה ואם טבל ידיו או ששפך רביעית בבת אחת א"צ ניגוב ומ"מ יש בו משום מיאוס. וי"א דוקא במטביל א"צ ניגוב אבל בנוטל מרביעית אפילו נתן על כל יד רביעית צריך ניגוב ואם לא בדרך קודם הניגוב ספק אם יכרך לאחר הניגוב קודם המוציא ולאחר שכרך המוציא אין מברך לכ"ע (ס"ו קנ"ח).

(ה) צריך ליהדר מחצצה שלא יהיה טיט או עפר תחת הציפורן מה שיוצא הוץ לכשר אבל מה שהוא תחת הציפורן נגד הבשר אין חוצץ כיון שהוא דבר מועט אין דרך כ"א להקפיד ע"ז אבל שלא כנגד הבשר הכל מקפידין ואף שהוא אינו מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ובשאר היד הכל חוצץ אם הוא דבר הנדבק (קס"ח).

(ו) אפילו דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו חוצץ כגון מי שהוא צובע ודיו צבעות וטבה ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו (נמ"ח סק"י יש ט"ס וכל"ל ס"ס י"ח דנחיס) כיון שכל אותן בני אומנות אין מקפידין אינו חוצץ וכן מי שכותב חמיר ואצבעותיו מלוכלכים בדיו אינו חוצץ ואם אין אומנתו בכך חוצץ וצריך להסור הטבעות ואם היה רפוי כדיעבד עלתה לו נטילה (סז).

(ז) היה לו מכה בידו ורטיה עליה אינו חוצץ וצריך ליטול רביעית בבת אחת ואם אינו יכול ליטול ידיו כלל מחמת חולי יכרוך ידיו במפה (סז).

(ח) מי שנהפחמה ידו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת נ"ל דאם אין בו ממש רק חוותא בעלמא או אפילו יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד מותר ליטול ידיו ובלבד שלא ינגבם דהוי כמוחק רק ימתק עד שיתנגבו ממילא. ואם הוא בענין שמקפיד עליו אפילו במיעוט היד חוצץ ואם אין בו רק חוותא בעלמא אפילו ברוכ היד אינו חוצץ. (כ)

(ט) מותר לשבור הקרח בשבת כדי ליטול מים ליטול את ידיו (ע"ד).
(י) י"א רבעי כוונה לנטילה לפיכך מי שנטל ידיו מפני שהיו מלוכלכים או אפילו לדבר שטיבולו במשקה אם נטל כדון נט"י כיון שי"א דא"צ נטילה אעפ"י שלא הסיח דעתו ורוצה לאכול פת יחזור ויטול ידיו אבל לא יכרך דשמא הלכה כ"א דלא בעי כוונה לנטילה (קכ"ח).

(יא) אם הוא כדרך ואין מים מצוים לו לפניו ברחוק יותר מן ד' מילין ולאחריו מיל מותר לו לכרוך ידיו במפה ואוכל בלא נט"י ואם הוא מסופק אם ימצא בד' מילין והוא רעב הרבה יכול ג"כ לאכול ע"י מפה וההולך במקום סכנה שירא לחפש אחר מים מותר לאכול ג"כ במפה ושומרי גנות ופרדסים וכיוצא בו כלאחריו דמי והיושב בביתו צ"ע אם דינו כלפניו (מ"ח קס"ג) ול"ג פשוט דרמי כלאחריו וז"ל ירוש' הלה פ"ב שומרי גנות מה את עבד כלפניהן או כלאחריהן נשמענה מן הדא האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה הדא אישה לא בחוך ביחה יושבת ותימר אין מטריחין עליה אוף הכי וכו'.

(יב) יש עוד תקנה בשעת הרהק כגון שנוסע בדרך בעגלה עם נכרים ואין ממתנינים עליו שימצא מים אוי בשחרית בשעה שנוטל ידיו לחפלה או אפילו באמצע היום נוטל ידיו כדון ואינו מברך ענט"י ומחנה שיהיה נטילה זו עולה לו כל היום ואז מותר לאכול כשירצה רק בתנאי שישמור ידיו שלא יגע במקום מטונף אלא ישים ידיו בבתי ידים שקורין האגדשה (אע"ג דבעינן תיכף לנט"י סעודה זה חקף כשנוטל ידיו לאכילה ואוכל תיכף חבל כשאיט טטל ידיו לאכילה לא בעינן תיכף) וכשנוטל ידיו לאכילה ואכל והחנה שתעלה לו נטילה זו אף לאחר שעה כששמר ידיו ולא הסיח דעתו י"א דמהני והכל לפי שעת הרהק רק שצריך בכל זה והירות וריווח שלא יסיח דעתו משמירת ידיו

ולכן אין לסמוך ע"ז אם לא ברוחק גדול. וגם במקום שמועיל תנאי אעפ"כ אם נמצא מים יטול ידיו ולא יברך (סי' קס"ד) ומוזה נ"ל שיצא הטעות להמון עם שנטולין ידיהם פעם אחת ועי"ז אוכלין כל היום ושחים רעות עושין אחד שמסיחין דעתם וא' שאינם מברכין ברכת המזון ולזה לא מהני תנאי.

(יג) העושה צרכיו ורוצה לאכול כיון דאסור להפסיק בין הנטילה לברכת ענט"י וגם אסור להפסיק בין נט"י להמוציא לכן יטול ידיו שלא כדין נט"י ויברך אשר יצר ואח"כ יטול כדן ויברך ענט"י ואם נטל ידיו כדן יברך תחלה ענט"י ואח"כ א"י ויסמוך על הפוסקים דס"ל דא"י לא הוי הפסק דומיא דגביל לתורא בכלל ה' סי' מ"א (מ"ח סע) אבל כשעשה צרכיו באמצע סעודה שא"צ לברך המוציא יטול כדן ויברך ענט"י ואח"כ א"י (סי' קס"ה).

(יד) מי שנגע באמצע סעודה בשוק ויך ומקומות המכוסים באדם או שחכך ראשו או שהשתין צריך לחזור וליטול ידיו וא"צ לברך ענט"י אבל העושה צרכיו או שנגע בטינוף ממש או שנגע במי רגליו צריך לברך (סי' קכ"ח קס"ד ק"ע). (ז)
(טו) בכל מקום שצריך לברך המוציא באמצע סעודה כדלקמן כלל מ"ד מחמת היסח הדעת צריך ג"כ נט"י אבל א"צ לברך בהמ"ז אא"כ הלך והפליג או שהסיח דעתו באמת מלאכול (סי' קס"ד קע"ח).

(טז) המתפלל בתוך הסעודה י"א דצריך נט"י (מ"ח) וי"א דא"צ (ח"ר) וכן נ"ל אם אין מים מזומנים לפניו ועכ"פ נ"ל דלא יברך (סי' קע"ח). (ד)

(יז) המתנמנם באמצע סעודה פחות מוס' נישמן א"צ נטילה ואם יותר אפילו ביום צריך נט"י ג' פעמים משום רוח רעה כדלעיל כלל ב'. ומ"מ אפילו נאנם כשנה זמן מה אפילו ערך שעה א"צ לברך על הנטילה (סע). (ה)

(יח) נגע ביד א' במקום מטונף א"צ ליטול אלא אוחו יד ואפילו באמצע סעודה (כן משמע במסחים קט"ז תוס' ד"ה כל שטיטלו וכו' ונתיי"ט פ"ב ידיים מ"ח ובסימן ק"ע) ומברך ענט"י.

(יט) נגע בשערות ראשו ולא חיכך הראש א"צ נטילה אבל המחכך ראשו צריך נט"י (כן מוכח סי' קס"ב סעיף ח' מדברי רמ"א וכ"כ ח"ר).

(כ) נ"ל דהנוגע באמצע סעודה בס"ח או בחפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדן צריך ליטול ידיו שהרי כל אלו מטמאין הידים כמבואר בש"ע סי' קמ"ז במ"א שם אך כיון שלא מצאתי דין זה בפוסקים יטול ידיו ולא יברך.

כלל מא . דין הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י איך יתנהג בברכה אחרונה:

(א) הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י לסעודה אם הם מדברים שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה כגון פירות ויאכל ג"כ פירות בתוך הסעודה ומכוין עכשיו בברכה זו לפטור מה שיאכל בתוך הסעודה וא"כ הוי לצורך הסעודה לכן מותר אף לכתחלה לאכול ולשתות כמה שירצה וא"צ לברך אחריהם דברכת המזון יפטור הכל כמו שפוטרת מה שאוכל בתוך הסעודה (עיין נכ"ח (א) ותבין כל הכלל הזה).

(ב) ואם לא יאכל פירות בתוך הסעודה או שהם דברים שכלא"ה א"צ ברכה בתוך הסעודה כגון מיני לפתן ופרי אדמה שדרך לאוכלן מחמת הסעודה כגון Bulwa שקורין ערדאפפועלן וקטניות או כל מיני משקין חוץ מיין ולא יאכל מינים אלו בתוך הסעודה או שלא ישחה בתוך הסעודה צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל או שחה קודם נט"י דכיון שלא יאכל וישחה בתוך הסעודה הרי כבר עקר דעתיה מלאכול ולשתות וגם

הלכות ב"א וברכת המוציא כלל מא מב

אין ברכתו בא לפטור בתוך הסעודה וא"כ אין שייכין לסעודה כלל ואפילו לא בירך ב"א קודם נט"י צריך לברך בתוך הסעודה (עיין נכ"י סי' תע"ג) אם לא שבירך בהמ"ז על כוס שאז ישחה כשיעור ויכוין לפטור גם אלו אבל אם יאכל גם בסעודה מיני לפתן זה או שישהה וא"כ י"ל דא"צ ב"א אף ע"ג דא"צ לפטור מה שיאכל וישחה מ"מ כיון דלא עקר דעתיה ממינים אלו הכל נחשב לאכילה א' וכשם שבהמ"ז פוטר מה שאוכל בתוך הסעודה יפטור גם אלו וגם י"ל כיון שאינו צורך לסעודה כלל צריך לברך ב"א אע"ג דלא עקר דעתיה דברכת המזון אינו פוטר בנ"ר ולכן צריך לזוהר שיאכל וישחה פחות מכשיעור. ואם אכל ושהה כשיעור מחוייב לחזור אחר ברכת המזון שישהה או יאכל כשיעור כדי שיברך ב"א ויכוין לפטור גם זה (סי' קע"ד פ"א ס"ק י"ד).

(ג) שחה יין וישחה ג"כ בתוך הסעודה ומכוין לפטור אותה מותר לשחות כשיעור וא"צ ב"א ואם אין לו יין בתוך הסעודה צריך לזוהר לשחות פחות מכשיעור ואם שחה כשיעור אפ"ה לא יברך ב"א דכיון דיין מגרר גריר וממשך תאות המאכל הוי צורך סעודה. ונ"ל דה"ה ל"ן שרף וכן אם היה צמא מאד עד שאין לו תאוה לאכול מחמת הצמאון דינו כמו יין.

(ד) אבל מיני מזונות כגון קובען, לעבוקובען, ברייא ולא יאכל ממינים אלו בתוך הסעודה או שמפסיק הרבה עד הסעודה צריך לברך ב"א ואם לא בירך עד שברך ברהמ"ז בדיעבד ברהמ"ז פוטר כדלקמן כלל נ' סימן י"א ואם יאכל גם בתוך הסעודה כמו בשבת שאוכלין דייסא ומולייתא וכן בחול ורצה לאכול מאותו סין קודם נט"י כיון דלא עקר דעתיה נ"ל דמותר לכתחילה לאכול כשיעור וא"צ לברך אחריו דבזה לכ"ע בהמ"ז פוטר מינים אלו (ונסי' רמ"ט נמ"א סק"ו וזמ"ע דלריך לנכך וי"ל דהתם לא היה אוכל באמצע סעודה ויכי נזכרת וא"כ עקר דעתו).

(ה) הא דמותר לאכול קודם המוציא דווקא שאין בדעתו לאכול תיכף אבל אם השלחן ערוך והלחם לפניו אסור לגרום ברכה שא"צ אלא יברך המוציא על הלחם ויפטר שאר דברים (סי' רי"א פ"א ס"ק ט') ולא מהני מה שמכסה הפת דבזה לא מהני רק כשמברך על היין לקדש שלא יראה הפת כושחו אבל מה שגורם ברכה שא"צ לא מהני כיוסו.

כלל מב. דין ברכת המוציא (קס"ו קס"ז).

(א) לחם גמור מברכין עליו המוציא אפילו הם פרוזין קטנים כמצה כתושה ואם אכל מהם כזית מברך ברהמ"ז ולא נקרא לחם אא"כ יש בו ו' תנאים (א) שיהיה הקטח מן ה' מיני דגן (ב) שלא יהיה נילוש רק במים לבד (ג) שלא יהיה ממולא או נילוש בתוכו שאר מינים (ד) שיהיה כלילתו עבה (ה) שיהיה עב קצת (ו) שיהיה נאפה בתנור או באילפס בלא משקה. ואם חסר א' מן אלו תנאים יחבארו דינם לקמן כלל נ"ד.

(ב) עירב קמח שאר מינים עם קמח של ה' מיני דגן ועשה ממנו פת אם יש בקמח של ה' מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילה פרס שהוא חלק שמינית או חשיעית מברך עליו המוציא ולאחריו ברהמ"ז ואם אין בו זה השיעור כתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן ולכסוף על המחיה (ואע"ג דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא מ"ט לחוסר חיישינן לדעת החולקים ומ"ט לענין על המחיה אין לחם כ"כ כיון שאינו מברך רק ברכה א' וזה א"ל להגסת הגר"א ועיין כלל כ' נכ"א סי' ו' וזף שהמ"א כ' נסי' ר"ד ס"ק ט"ז דאפילו לקולא אחריו טכ"ע מה"ת ורמ"ה נסי' תל"ג ס"ב אינו עוכר ד"ל דשאני אחר כדאיתא

עס ביוצאמי והמ"ח גופא מסק עס לחומרא דנע"י כוית נכדי אכילת פרס) ואם עשה מהם חבישול אם יש בו כוית בכדי אכילת פרס מברך במ"מ ועל המחיה ואם אין בו כוית בבא"פ יברך במ"מ ואחריו בורא נפשות (סימן ר"ח) ואלו העושים רעציסניקעס (Rozczynianie) טעראיטונג, טערטע) דהיינו קמה רעצקי שקורין ראָנגען ומערבין בו קמה מה' מינים ובלילתן רכה ואח"כ אופין אותו באילפס מכשילין רבים וצריכין להודיע להם שלא יעשו כן (ועיין כלל כ"ד סי' ז' וסי' ט').

(ג) לחם גמור שבישול או טיגן בחמאה אפילו העביר ממנו כל תואר לחם כגון שעירבו בביצים ודבש ואח"כ בישלו אם היה בכל פירור כוית קודם הבישול וגם לאחר הבישול נשאר בו כוית כל דין לחם עליו וכ"ש כששורה פת בשכר כיון שבכל החיכה כוית. (ד) פירורין פחות מכוית שבשולן או טגנן או שראן במשקה מבואר דינם בכלל נ"ד סי' י'. (ה) מצוה לברך המוציא על מה שחשוב יותר משום הידור מצוה ולפיכך אם היה מונח לפניו ב' מיני פת ורצה לאכול משניהם אם היה א' שלם אפילו הוא קטן וגם הוא פת קיבר שקורין שווארץ בראָד והשני נקי וגם הוא גדול יותר מן השלם והוא פרוסה מצוה לברך על השלם וכ' גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן הא' והב' נשאר שלם יפריד החיכה מן השלימה כדי שיראה שהיא שלימה ואעפ"י שחיהיה קטנה ממה שהוא עכשוו שלם עדיף ולא יבצע במקום שהיתה דבוקה ששם נראית כפרוסה אלא במקום השלם (סי' קס"ח).

(ו) היו שניהם שלימים או שניהם פרוסים מברך על הגדול ביותר אם היו שניהם נקיים או ששניהם קיבר אבל אם היה א' מהם נקי אעפ"י שהוא קטן והשני גדול והוא קיבר מברך על הנקי שהוא חשוב יותר ממעלת גדול ואם שתיהן נקיות וזו לכנה יותר מזו מברך על הלכנה יותר ואם השניה גדולה יש להסתפק (מ"ח סק"ח).

(ז) א' פת חיטים וא' פת שעורים או דגן מברך על של חיטים אפי' הוא קטן ופרוסה ושל שעורים גדול ושלם דחיטים כתיב ברישא בקרא חטה ושעורה וירא שמים מברך על שניהם כיון דשל השעורים שלם אבל כששניהן פרוסים מברכין לעולם על של חיטים ודוקא חיטים ושעורים דשניהם מין שבעה אבל חיטים ופת שיפון או כוסמין א"צ להגיח פרוסה בחוץ שלימה כיון שאינו מין שבעה לכל דבר וכן פת שעורים ופת כוסמין מברך על של שעורים דכוסמין אינו מין שבעה (מ"ח סק"ג) ואפילו שהכוסמין יפים (עס סעיף ד').

(ח) זה הכלל חיטים קודם לכל ואחריו מעלת שלם ואחריו מעלת נקי ואחריו מעלת גדול ועיין עוד מדין קדימה בכלל נ"ז.

(ט) פת נכרי נקי ופת קיבר ישראל אם איננו נזהר מפת נכרי כיון שיש לכל אחד מעלה מברך על איזה שירצה ואם אין דעתו לאכול בכל הסעודה רק פת נכרי אעפ"י שבני ביתו יאכלו הקיבר כיון שהוא הכובע צריך לברך על פת נכרי הנקי ואם אחר מיסב עמו יבצע כל אחד על פת אחד. ואם הוא נזהר מפ"ג מסלק הפ"ג מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא. ואם אורח שאינו נזהר מיסב עמו על השולחן ואינו יכול לסלקו כיון דמצוה על בעה"ב לבצוע וגם הנקי הוא חביב עליו רק שמניח מפני פרישות התירו לו חכמים לבצוע על הנקי לכבוד האורח וכיון שהותר לבצוע עליו הותר לו לכל הסעודה דבפת כיון שהוא עיקר חיותו של אדם חששו חכמים משום איבה (ולכן אין ללקוח מה ללאר חיסורי דמקנן) ואם הפת נקי אינו חביב עליו כלא איסור פ"ג א"צ להקדימו.

(י) כל זה כשרוצה לאכול משנתן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני מה שחשוב יותר.

הלכות ברכה ראשונה כלל מג

(יא) יקה הפת בב' ידיו בשעת ברכה. ומצוה להביא על השלחן מלח לטבול בו פרוסת המוציא ויחתוך סביב הפת מצד העליון ומצד התחתון כדי שיהיה ממקום שקדם בישולו שאנו מסופקין באיזה צד מקדים. וקודם הברכה יחתוך מעט כדי שאם יאהו בפרוסה יעלה שאר הכבר עמו דאל"כ חשוב כבר כפרוסה ואפילו אם מברך על פרוסה יעשה כן כדי שתהיה יותר גדולה בשעת ברכה ואח"כ מברך ואחר הברכה יפריד מה שהתך כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם ובשבת פשיטא שצריך לזוהר שלא יחתוך הפרוסה קודם שיברך דאז לא יהיה לחם משנה. ויטעים היטיב ה' של המוציא ויתן ריוח קצת בין לחם מן הארץ שלא יבלע המ"ם ונתון פרוסה מן החתיכה שחתך לפני כל אחר ולא יזרוק כדלקמן כלל מ"ה ולא יתן ביד האוכל אלא יתן לפניו (ק"ס) ואסור להפסיק בין הברכה עד לאחר שיאכל המוציא ואם הפסיק מבואר לעיל כלל ה' ס' ט' י'.

(יב) אם מוציא רבים בכרכו יאמר ברשות רבותי אעפ"י שהוא הכנה"ב או הגדול דמדינא בעה"כ או הגדול כסעודה בוצע מ"מ הוא מדרך ענה ולא היו הפסק דהוי כצורך ברכה אבל א"א סברי אלא על היין כדלקמן כלל ג"ה (סג).
(יג) שכח לברך ברכת המוציא אם נזכר באמצע סעודה מברך ואם לא נזכר עד שנזכר סעודתו אם יש לו חתיכת פת יברך ואם לאו לא יברך (סג).

כלל מג. דין ברכה לאוכל דבר בתוך הסעודה (סי' קע"א קע"ח).

(א) כיון שלחם עיקר חיי האדם לפיכך אם קבע עצמו לאכול לחם וברך עליו הרי כל מה שיאכל בתוך הסעודה ודברים הרגילים לבוא בתוך הסעודה מחמת הסעודה לאכול לשבוע כגון בשר דגים לפתן דייסא מיני לביבות חוץ מפירות אפילו אכלן בלא פת נעשה הבל טפל לפת וא"צ לברך עליהן (סי' קע"א). ואפילו אם שלחו לו מנחים אחרים דברים שמלפתין בו פת ולא היה עליהם דעתו כלל שלא היה יודע שישלחו אע"ג דמדינא ראוי לברך עליהם מ"מ המנהג שלא לברך דמסתמא דעת האדם על כל מה שיביאו לו וכן אין צורך לברך על כל מיני משקין דכיון דא"א לאכול בלא שתיה א"כ המשקים נעשים טפל לפת ואפילו משקה מעד (ט"ז סי' קע"א) חוץ מן-היין כיון שהוא חשוב ולכן צריך לברך עליו בתוך הסעודה ואם בירך עליו קודם הסעודה והיה דעתו או שרגיל בכך לשחות בתוך הסעודה יין א"צ לברך בתוך הסעודה ולכן המקדש על היין קודם נט"י והיה בדעתו לשחות א"צ לברך (סי' קע"ד).

(ב) היתה עיקר סעודתו על דברים אחרים ואוכל ג"כ פירות אין הפירות נעשין טפל אלא בזמן שאוכלו עם הפת אבל כשאוכל בלא פת אעפ"י שאכל כבר קצת עם פת אעפ"כ צריך לברך על אלו שהרי אין דרך לקבוע סעודה על פירות וגם הוא לא קבע סעודתו עליהן אבל ברכה אחרונה א"צ לברך שבהמ"ז פוטר כל מה שאוכל בתוך הסעודה. וראוי לזוהר שיברך על הפירות תחילה קודם שיאכלם עם הפת כי יש בזה כמה חלוקי דינים די"א דאפילו אוכל תחלה וסוף עם פת אם אוכל באמצע בלא פת צריך לברך ויש מסתפקין בזה כיון דאוכל תחלה וסוף עם פת. ובדעתך עכ"פ יאכל גם לבסוף עם פת.

(ג) פירות מבושלין עם בשר שקורין אַפּפּעל = פלומען = געמיס, וכדומה ג"ל דא"צ לברך שהן נעשין טפילה לבשר והבשר ללחם (נמ"א סי' קע"א משמע דס"ל לזריך לברך וכ' בס' האגור שאזני כהן כן. ועיינתי באגור שלא כ"כ אלא בקובע סעודתו על הפירות כמו שאכתוב

בס"י ה' אכל כחן נעשה הפירות טפל לבשר וכמו שכתב הס"ח בס"י קע"ד ס"ק ט' ולכן כ"ל דל"ג לברך וכן מכתב העולם).

(ד) פירות מבושלין בלא בשר וכן פירות שממלאין אווזות צלזין נ"ל דצריך לברך ידוע דאין נעשין טפלה לבשר אלא שממלאין כדי שיהן טעם בפירות.

(ה) אם קובע סעודתו רק על פירות או גורגען או צנון ובצל וכדומה יזהר שמתחילה יאכל פת עם הפירות ואז אף שאח"כ יאכל בלא פת א"צ לברך כיון שמתחילה קבע סעודתו עליהם (נמ"ח סימן קע"ז ס"ק ג' יש ט"ס וכל"ל ואם מתחלה לא היו לו דברים אחרים ללפת נהן הפת אלא חלו הפירות לבד ומתחיל ללכת נהן את הפת ואח"כ אוכל וכו' כל"ל).

(ו) האוכל לימאנע מלוחים בתוך הסעודה בלא בשר זה בא להמשיך האות המאכל ולכן א"צ לברך וכן כלל זה בכל דבר שאוכל ושוחה להמשיך האות המאכל וכן השוחה יין שרף בתחילת הסעודה או באמצע ונ"ל דאפשר ה"ה גורגען מלוחים א"צ לברך דזה נקרא צורך סעודה (מ"ח סי' קע"ד ס"ק י"ח).

(ז) יאגדעש (Jagoda, חיינע בעערע) מרוקחים שדרך לאוכלן עם בשר אם אוכלן אח"כ בלא בשר רק בפ"ע נ"ל דדינן כשאר פירות וצריך לברך. ועכ"פ יזהר שגם לבסוף יאכלם עם בשר ופת ואז אף שבאמצע אוכל בלא בשר א"צ לברך כדלעיל (סי' ג').

(ח) אם אוכל בתוך הסעודה מיני טאָרטען הגעשין במילוי פירות כמו אַפּפּעל פּלאָדען וכדומה זה בא מחמת הסעודה וא"צ לברך ואין להחמיר וליקח קצת מן המילוי ולברך עליהם דהוי ברכה לבטלה שהן נעשין טפילה לעיסה (סי' קס"ח מ"ח ס"ק כ"ג וס"ק ט"ו). פיראגיש (Pirog קוֹצֶטן, וויינענברוד) הממולאים בבשר ודגים וגבינה או שנילוש במי ביצים או אותן שנילושין בלילחן עבה וטוגגן אח"כ כיון שדברים אלו הם ספק לחם לכן א"צ לברך (סי' קס"ח מ"ח ס"ק מ"ד).

(ט) שמאליץ - קובען, לעבקובען, קיכליק, אם אוכלן מחמת רעבון א"צ לברך ואם אוכלן להענוג וקינוח סעודה כתבו האחרונים דצריך לברך במ"מ. והט"ז כ' שם דאין תלוי בדעתו אלא כפי שדרך העולם לאכלן אם אכל רק מעט ממנו להענוג א"צ לברך ול"ג דהוי ס' ברכה שהרי רוב הפוסקים כ' דכסנן הוא רק מצד המלוי אלא דהב"י כתב דמספק נוחנים על כולם דין כסנן והיינו שלא לברך המוציא אלא במ"מ וא"כ כיון דכל אלו הוי ספק שמא הן לחם גמור וא"כ היאך יברך בתוך הסעודה אטו אם אוכל פת להענוג יברך עליו בסעודה משום שלא היה דעתו ע"ז בשעת המוציא. ולפ"ז נ"ל דראוי לאדם בשעת המוציא לכין בהמוציא לפטור כל הדברים שאוכל ממינים אלו.

(י) טאָרטען שנעשין מצוקר ושקדים וגם ממולאין בהם וכיוצא בו וכן אותן דברים שנילושין בשמן ונטגגין בשמן וכיוצא בו אפילו היה כלילחן עבה כמו הויזבלאז וכיוצא בו שידוע שכו' אוכלין רק להענוג ולא נקרא לחם כלל צריך לברך (מ"ח ס"ק י"ח) ונ"ל דגם הט"ז נתכוין לאלו (הויזבלאז) ועכ"פ לא יצא מכלל ספק ברכה.

(יא) כל דבר שאוכל או שוחה לעכל המזון צריך לברך ולכן אם שוחה יין שרף לאחר האכילה ידוע שכוונתו רק לעכל ולכן צריך לברך עליהם דרוקא שאר מיני משקה נעשה טפל לפת משא"כ אלו שאין באין אלא לעכל (מ"ח סי' קע"ד ס"ק י"ח וסי' רי"ג) ונ"ל דה"ה כששוחה קאפּע דעתו לעכל.

(יב) הא דאמרינן דברכת המוציא פוטרת הכל דוקא כשרוצה לאכול פת אבל אם אינו רוצה לאכול פת ומכ"ש כשאוכל פחות מכוית טוב יותר שיברך על הדברים

ובול בו
שקדם
יאחו
פרוסה
יד מה
יהחך
א ויהן
שחחך
לפניו
לעיל
ל"ב או
הפסק
א נזכר
ד עליו
סעודה
לא פת
אחרים
ימדינא
שיביאו
משקים
וב ולכן
ל בכך
ו והיה
נעשין
גם פת
א קבע
בתוך
ש בזה
לא פת
כל גם
דא"צ
ברך וכ'
לכתוב

הלכות סעודה כלל מר מה

אחרים ולא יאכל פת אם לא בשבת וי"ט שמחוייב לאכול כזית פת והוי דבר חשוב שאו
אעפ"י שאין ברצונו לאכול פת מ"מ כיון שהוא מצוה נעשה כמו שקובע סעודתו על הפת
ופוטר הכל (ת"א סי' קע"ז ס"ק א' וסי' קע"ד ס"ק י"ג וסי' קע"ח).

כלל מר. דין היסח הדעת בסעודה שצריך לברך (קע"ט).

(א) משנטל ידיו במים אחרונים אסור לו לאכול או לשנות וגם אסור להפסיק
בדיבור התיכף לנטילת ידים אחרונים צריך לברך ברכת המזון ואם רוצה לאכול או לשנות
צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה שכבר הסיח דעתו וצריך לחזור ולטול
ידיו כדי שתהיה תיכף לנטילה ברכת המזון ומ"מ לכתחילה אין לעשות כן.

(ב) אפילו לא נטל ידיו עדיין רק שאמר הב לן ונברך הוי נמי היסח דעת ואם
רוצה לשנות צריך לברך ברכה ראשונה ואם רוצה לאכול בזה יש מחלוקת אם צריך
לברך אם לא ודווקא כשאמר בעה"כ הב לונברך והמסובין הסכימו לדבריו אבל אם א' מן
האורחים או ב"ב אמר הב לן נברך לא הוי היסח הדעת ומותר לכולם לאכול ולשנות עוד
אם לא מי שגמר בדעתו שלא יאכל וישתה עוד.

(ג) אם לא נטל ידיו וגם לא אמר הב לן נברך משנטל הכוס לברך ברכת המזון
דינו כאלו נטל ידיו וצריך לברך ב"ר על מה שיאכל או ישתה.

(ד) בכל מקום דאמרין דהוי היסח הדעת אם רוצה לאכול פת צריך לטול ידיו
אבל א"צ לברך על נטילת ידים (סי' קע"ט ת"א ס"ק ג') כדלעיל כלל מ' סי' ט"ז.

(ה) המתפלל בתוך הסעודה או שישן בסעודה שינת עראי אע"ג ששהה משך
זמן לערך שעה כיון שנאנס בשינה לא מיקרי הפסק וא"צ לברך המוציא ואם ישן על
מטחו שינת קבע משמע דהוי הפסק. (א)

כלל מה. דין הלכות סעודה ודין צער ב"ח:

(א) אסור לאדם לאכול כלום עד שיתן מאכל לבהמה ועופות שמוזנתן עליו דכתיב
ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדרר ואכלת ושבעת (ועיין לעיל כלל ה' סי' י"א חס הוי הפסק
בין ברכת המוליד לזכילה) ואם צריך לשנות האדם קודם דכתיב והשקית את העדה
ואת בעירם (סי' קע"ז) ומדת חסידות שיתן לתרנגולים לאכול ולא יסמוך על מה שימצאו
באשפות וכן חתול שמגדל בכיתו ואסור לצער בע"ח דכתיב לא תראה את חמור אהיך וגו'
הקם חקים וגומר והיינו משום צער ב"ח ומכל מקום כל דבר שצריך לצרכי ב"א מותר
ולכן מותר למרוט נוצות של אווזות חיות ומ"מ העולם נמנעים דהוא אכזריות (זה"ע סי' ה').

(ב) לא יאכל הך רעבתנות ולא יאחז המאכל בידו א' ויתלוש ממנו בידו הב'
ולא ישוך פרוסה ויניחנה על השולחן או יתננה לחבירו או לתוך הקערה שמה הוא מאוס
לחבירו ולא ישתה מכוס ויתן לחבירו לשנות ולא יאחו אדם פרוסה כביצה בידו ויאכל
ממנה ולא ילקט פירורין ויניח ע"ג השולחן (סי' קע"ז).

(ג) הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעה"ב יעשה ואם הוא דבר של כבוד אין
דרך ארץ לעשות מיד עד שיפציר בו מעט ואם הבעה"ב הוא גדול אפילו בזה אין מסרבין
כלל אלא יעשה תיכף (שם וע"ג עוד הרבה דברי מוסר בסעודה).

(ד) יודר מאוד לומר דברי תורה על השולחן שכל שולחן שלא אמרו עליו דבר
תורה כאלו אכלו מוכחי כחים (עי' נכ"א) (א) סי' על משנה ז' ג' שאלו ולא אמרו וכו' ותראה
הענין הגדול בשאין אומרים ד"ת ומהאכר שאומרים ד"ת) ועכ"פ יאמר איזה מזמור. ומנהג

טוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור לדוד ה' רועי שהוא תורה וגם תפלה על מזונותיו כדאיתא בזוהר דאסור לאכול עד שיחפלה עד מזונו (ס"ק ס"ז נא"ר).

(ה) יזהר מאוד בפירורין שלא יזרקם דקשה לעניות וכוזוהר מחמיר מאוד אלא יכניסם ויחן לעופות (ס"י קע"ח).

(ו) ואסור לנהוג בזיון באוכלין לפיכך אסור לזרוק אוכלים במקום שימאסו ואפילו אגוזים ושקדים אבל במקום שלא ימאסו מותר אבל פירות רכים שנמאסים מחמת זריקתן אפילו במקום נקי אסור ופת אסור לזרוק אפילו במקום שלא ימאסו ואין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא שמא תשפך ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה מדבר שאם יפול על הפת ימאס ומותר לאכול דייסא בפת במקום כף והוא שיאכל הפת אח"כ ומ"מ כיון שיש בוה ג"כ קצת בזיון שמשמש מעשה עץ באוכלין לכן המדקדקים אוכלין בכל פעם שמכניסין לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא והנשאר מן הפת אח"כ אוכלין אותו בעצמן. ולא ישב אדם על קופה של נצרים שמלאה פירות כיון שהיא נכפפת והאוכלין נמאסים אבל בקופה של עץ שאינו נכפף מותר. ואם אוכלים מונחים על הארץ צריך להגביהן. ולצורך נטילת ידים שאין לו מים כיון שהוא מצוה מותר ליטול במשקים וה"ה מים אחרונים (סז).

(ז) הקונה פירות מן הנכרים המוכרים נרות וזיף אסור לאכלם כי אם כשקלוף או שידיה אותם שידוע שהנכרי אוהזן בידים מלוכלכין כחלב ושאר איסורים והנסיין יעיד ע"ז שכשיניח אותם במים יהיה ניכר שהמים יהיה שמן.

(ח) יזהר מאוד שלא להניח על השולחן ספר שלא למד בו איזה ימים דידוע שיש בהם חולעים קטנים הרבה ויבוא לדי איסור ח"ו ואפשר ג"כ סכנה כדאמרין מקק דספרי סכנתא והם חולעים.

(ט) כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח צריך ליתן ממנו להשמש דבר מועט ולא מהני כזה שום חנאי ואפילו במשרתים שלנו ודוקא בשמש שעומד ומשמש בסעודה אבל אם מיסב עמו על השולחן א"צ ומדת הסידות ליתן מכל מין ומין ואסור ליתן לשמש פרוסת פת אא"כ יודע שנטל ידיו דהיישין מתוך טרדתו ישכח מליטול ולא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך ויש מתירין דדוקא בנטילת ידים שעושה האיסור חיכה מה שאין כן בברכה ויש מקילין אם נוהג לעני בחורת צדקה. והשמש אם א"י אם יתנו לו לשחות צריך לברך על כל כוס וכוס אם לא שהיה דעתו מתחלה על כל מה שיתנו לו (קס"ט).

כלל מו. דין מים האחרונים וכוס של בהמ"ז (ק"פ קפ"ח קפ"ג קפ"ג).

(א) יזהר כל אדם ליטול ידיו קודם בהמ"ז וזה נקרא מים אחרונים וא"צ ליטול אלא עד פרק ב' מן האצבעות דהיינו ב' פרקים שלמעלה מזה לא יגיע הלכלוך מן המאכל וישפיל ידיו כדי שתרד הזוהמא והמכרך הוא נוטל בראשונה עד ה' ואם המסובין רבים מתחילין מן הקטן ונטילין דרך ישיבתן ואין מכבדין במים אחרונים וכיון שמגיע לחמשה האחרונים יטול המכרך תחלה (ס"י קפ"ח).

(ב) אם אין לו מים מותר ליטול בכל מיני משקים ובכל מיני מים אעפ"י שפסולים לנט"י ולא ירחץ במים חמוין שאין מעבירין הזוהמא (סז).

(ג) אין נוטלין ע"ג קרקע אא בכלי מפני שרוח רעה שורה עליהן ואם אין לו כלי מותר ליטול תחת השולחן במקום שאין עוברים בני אדם. ולכתחלה יגב ידיו קודם שיברך (סז).

הלכות כוס של ברהמ"ז כלל מז

(ד) אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. וצריך שיהיה פת מונח על השולחן בשעת ברהמ"ז אבל לא יביא פת שלם ואם מונח פת שלם המיקל ואינו מסירו לא הפסיד דרוקא לכתחלה אסור להביא דגראה בעורך שלחן לע"א אבל אם כבר מונח מותר ונודגין לכסות הסכין בשעת ברכת המזון או להסירו (סי' ק"ט).

(ה) אם המסובין הם ג' חייבים לברך ברכת המזון על כוס אם הוא באפשר על היין מצוה מן המובחר ואם אין לו יברך על שאר משקין שהם חמר מדינה ששותין באותו מקום. ובשעת הדחק אף על קוואם (Kwas הוא זייערע ויאגדע קוואם הוא נענערען זייערע או נענערען ויין) שהוא שתייה עניים בכל השנה אבל לא על יאגדע קוואם או עפיל קוואם וכ"ש לאקרין (סי' קפ"ג).

(ו) הכוס לא יהיה פגום ואם הוא פגום יכול לחקן במעט שאר משקין שנוחין לתוכו ואפילו ע"י מים ובלבד שלא יהיו פגומים (סע).

(ז) הכוס שמברכין עליו צריך שיהיה שלם ואפילו אם נשבר הנסיים שלמטה פסול ואפי' פגימה בשפת הכלי פוסל אם חסר כל שהוא וכן נסדק אפי' לא חסר אם לא בשעת הדחק. ושעון הרחה מכפנים ושטיפה מבחוץ כדי שיהיה נקי ויהיה מלא ומקבל בשתי ידיו ולא יחזיק אותו בשתייהם אלא נותנו בימינו ומגביה טפה מן השולחן כדי שיראו אותו כל המסובין ולא יסיה דעתו ממנו ולכן יסתכל בו חמיד ואיטר יד יקה בימין ידיה שהוא שמאל כל אדם (סי' קפ"ג).

(ח) משנתנו הכוס למברך לא ישיח המברך וכן המסובין ראוי שלא ישוחו ומכ"ש שאסור להפסיק בשום דיבור בשעת ברהמ"ז. וקדימו לסיים כל ברכה קצת קודם המברך כדי שיענו אמן (סע).

(ט) אחר ברכת המזון יברך על כוס שבירך עליו ויטעום המברך כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית עכ"פ. ומצוה שישתה רביעית שלם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה ומשגרו לאשתו אפילו לא אכלה עמהם (ססי' ק"ג).

(י) אע"ג דבקידוש י"א דלא מהני שתייה אחרים אלא דוקא המקדש צריך לטעום כדלקמן כלל ו' בהלכות שבת בדין קידוש אבל בשאר דברים לכ"ע אם אין המברך רוצה לטעום יטעום א' מהמסובין כשיעור ול"ג הטעום הוא יברך כמש"כ המ"א ואין שתייה ב' מצטרפין ומ"מ מצוה שיטעמו כל המסובין. ובדעבד אם שחו בין כולם מלא לוגמא יצאו (סע).

(יא) גדול מברך ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי ואם הגדול מוציא ליחה שקורין הוסטען יברך אחר והג"מ שאין שם אורח אבל יש שם אורח מברך האורח אעפ"י שבעה"כ הוא גדול ממנו כדי שיברך לבעה"כ (א) ואם בעה"כ נותן הכוס לאורח לברך ואינו מברך מקצר ימיו דכתיב ואברכה מברכך וזה לא רצה לברך לבעה"כ ואם הבעה"כ רוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו או לאחר שמשלם לו בעד מוזנות דזה א"צ לברך לבעה"כ רשאי (כ"א).

כלל מז. דין בהמ"ז והטועה בה (קפ"ה קפ"ו קפ"ז קפ"ח).

(א) כשאוכל לחם שמברכין עליו המוציא חייב לברך אחריו ברכת המזון והוא מ"ע מדאורייתא והם ג' ברכות. הראשונה נקראת ברכת הון והיא הון את העולם וכו' ומסיים הון את הכל. והשניה נקראת ברכת הארץ והיא נודה לך וכו' ומסיים על הארץ על המזון. השלישית נקראת בונה ירושלים והיא רחם נא וכו' ומסיים בונה ירושלים.

ולפי שכאן מסיים ג' ברכות שהם דאורייתא לכן התקינו חכמים שיענו אמן אפילו אחר ברכת עצמו וברכה רביעית נקראת הטוב והמטיב והוא האל אבינו רוענו וכו' ומסיימת ומכל טוב תמיד אל יחסרנו והשומע שהמברך מסיים אל יחסרנו צריך לענות אמן כי כאן הוא סוף הברכה. והרחמן הוא אינו אלא מנהג (א) (סי' קפ"ח קפ"ט).

(ב) לפי שברכת המזון הוא דאורייתא לפיכך כל ספק שיסתפק בו הייב לברך כדון כל ספק דאורייתא לחומרא. ונשים הם ספק אם הייבות מה"ח מדרכיב על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ משא"כ כהנים ולוים אע"פ שאין להם חלק מ"מ יש להם ערי מגרש וי"א משום שלא ניתן להם ברית ותורה מ"מ אם אכלו כדי שביעה ונסתפקו אם ברכו ה"ל ספק דאורייתא וצריכין לברך ונ"ל אם לא אכלו כדי שביעה א"צ להחמיר (דכו"ס ס"ט שם) כנר נרבו ואת"ל ללא נרבו שם הלכה כמ"ד דבעינן כדי שביעה מדאורייתא ואף דמדברנן אכתי חייבין מ"מ ה"ל ספק דרבנן. ועיין ש"ך בכללי ס"ט. אבל נאכלו כדי שביעה ה"ל ס"ט שם פטורין מדאורייתא דאיבעיא ללא נפשת אינו ככנס בגדר ספק כמס"ל הפ"ח ס"ט) (סי' קפ"ו).

(ג) מדרכיב ואכלת ושבעת י"א דאינו חייב עד שישבע ולכן אם אכל כדי שביעה לכ"ע חייב מדאורייתא וי"א דושבעת דקרא היינו שחיה אבל אכילה הוי בכזית ולכן אם אכל כזית ואינו צמא לשחות או שצמא ושחה חייב מדאורייתא וי"א דושבעת היינו כביצה שעל כביצה חייב מדאורייתא. ונ"מ אם מסתפק אם בירך דאם אכל כדי שביעה חייב בודאי לברך מספק ואם לאו למאן דס"ל דאינו אלא מדרבנן הוי ככל הברכות דמספקין לקולא ומ"מ ראוי לירא שמים שיטול ידיו ויברך המוציא ויאכל כזית ויברך ברכת המזון דלכ"ע באכל כזית חייב לברך עכ"פ מדרבנן ומב"ש באכל כביצה דדעת גדולי ראשונים דחייב מדאורייתא (סי' קפ"ו).

(ד) כיון דברכת המזון דאורייתא החמירו בו שהאוכל פת אסור לצאת ממקומו עד שיברך ברכת המזון וצריך לברך מיושב דוקא ולא מעומד ולא מהלך ואם אכל בדרך כשהוא מהלך מותר לברך ג"כ במהלך שאין דעתו מיושבת עליו ונ"ל דאם אכל מיושב אפילו בדרך צריך לברך מיושב (כן נמשע סי' קפ"ג סעיף י"ח).

(ה) היה לו איזה מניעה שלא יוכל לברך במקום שאכל מותר לילך לזוית אחרת באותו חדר ואפילו הוא בית גדול. ונ"ל דמותר אפילו במקום שאינו רואה מקומו הראשון כגון אחורי חנור או אחורי פאראווא: (שירם) (כן נ"ל מזה שכ' המ"ח נסי' קפ"ח ס"ק ה' ומ"ג המ"ח ריש סי' קפ"ד והוא כשרואה מקומו ל"ע דוודאי משמע דמפכה למכה אפילו אינו רואה מקומו מותר ואפ"ר דכוננו דאפילו מחדר לחדר כשרואה מקומו כדאיתא ריש סי' קפ"ה).

(ו) נ"ל דאפילו במניעה קטנה מותר לברך בדר' אמות שאכל דכל ד' אמות חשוב מקום אחד (כן נ"ל מזה שכתב המ"ח נסי' ג' ס"ק ל"ד לענין קביעת מקום לתפלה).

(ז) היה דעתו מתחילה בשעת ברכת המוציא שיברך ברכת המזון בחדר אחר מותר לברך שם אפילו לא יאכל שם כלום ולכתחילה לא יעשה כן אם לא שיש לו מניעה שלא יוכל לברך בחדר זה (מ"ח ריש סי' קפ"ד).

(ח) אם רוצה לילך לבית אחר לגמרי והיה דעתו לזה בשעת ברכת המוציא מותר ובתנאי שיאכל שם מעט פת וא"צ לברך על מה שיאכל וישחה שם כמבואר בכלל נ"ט. ואם לא היה דעתו מתחילה לכך אסור לצאת אפילו כשירצה לאכול שם וצריך לברך ברכת המזון קודם שיצא (סי' קע"ח נמ"ח ס"ק ח').

(ט) עבר ויצא אם יש לו שם פת אפילו פחות מכזית יאכל שם וא"צ לברך המוציא ולא על מה שיאכל וישתה שם ויברך שם ברכת המזון ואם אין לו שם פת כלל אם יצא במזיד צריך לחזור למקומו הראשון לברך ברכת המזון ומ"מ על מה שיאכל וישתה כאן משאר דברים א"צ לברך ברכת ראשונה וכן כשחוזר למקומו הראשון א"צ לברך על מה שיאכל וישתה ואפילו אכל ביחיד כדאיחא כלל נ"ט. ואם יצא בשוגג בשעת הדחק א"צ לחזור למקום הראשון ויברך במקום השני (ט"ז סי' קפ"ד וכ"כ ח"ד) ונ"ל דבררך אפילו אכל באושפיזא ויצא בשוגג א"צ להחמיר כלל. (ב)

(י) עבר ויברך במקום השני אפי' יצא במזיד יצא ואם הוא רחוק ממקום הראשון שיש לחוש שעד שיחזור ישהה שיעור עיכול אף לכתחילה יברך במקום שנזכר (עיין ט"ז וח"ד ומ"ח סי' קפ"ד).

(יא) בירך במקום שהיה ראוי להסתפק בו שמא יש בו צואה ולא בדק ואח"כ מצא צואה כתב א"ר רביון דברהמ"ז דאורייתא צריך לחזור ולברך. ול"ג דא"צ (עיין לעיל כלל ג' סי' ל"ג. ואם הפסיק באוכל הנכרה מוציא בכלל ה' סי' י"ג).

(יב) יברך קודם שישתכר. ובריעבד אפילו כשהוא שכור יכול לברך (סי' קפ"ה).

(יג) יברך באימה ויראה ובכוונה ובשמחה. ונ"ל הוה"ק פרשת ויקהל כתיב טוב עין הוא יבורך ודאי בעינא טבא בחדוה ולאן איהו למננא לברכא בחדוה דהא מההיא ברכתא ומההוא חדוה נתן מלחמו לדל אתר דאצטרך לאחנא מכל סטרין וכו' מילין אילין לא אחמסרו אלא להכימין למנדע ארחא דאורייתא וכו' מהבא אוליפנא כל מאן דמברך ברכת מזונא כדקא יאות בחדוה ברעותא דלכא כד סליק מההוא עלמא אתר אחקנא ליה גו רזין עלאין בהיכלין קדישין זכאה איהו ב"ג דנטיר פקודא דמריה וידע שבחי דלהון עכ"ל. וכ"ש דאסור לעסוק במלאכה וישים כובע על ראשו ואסור להפסיק ואם שח במזיד צ"ע אם יחזור לראש (נמ"ח סי' קפ"ג ונסי' ק"ד) וצריך להוציא מפיו ולהשמיע לאזניו כדלעיל כלל ה' סי' ט"ז.

(יד) יש נוסחאות ברכת המזון הקצר שיש לסמוך עליהם רק שיורר לומר בריח ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים ואם לא אמר חוזר לראש. (ג) ונ"ל דאפילו יודע בודאי שבירך ברכת המזון ומסתפק אם אמר בריח ותורה צריך לחזור (כמו שאכחתי נמ"ח סי' ג' דלסתוספת הוא עכ"ל ע"ג).

(טו) צריך להזכיר מעין המאורע בבונה ירושלים דהיינו בשבת רצה ובי"ט וחזו"מ ור"ח יעלה ויבוא (סי' קפ"ח).

(טז) טעה ולא הזכיר של שבת וכבר סיים בונה ירושלים אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה יי מקדש השבת. ואם לא אמר רק ברוך אתה יי נ"ל דיסיים למדני חוקך כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה ואח"כ יזכיר מעין המאורע כדלעיל כלל כ"ד סימן ח' וסיים כדן (סג).

(יז) טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הוה ברוך אתה יי מקדש ישראל והומנים ואם הל' יו"ט בשבת ושבת רצה וגם יעלה ויבוא אומר בא"י אמה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הוה בא"י מקדש השבת וישראל והומנים. ואם אמר רצה או יעלה ויבוא ושבת השני אומר הברכה ששבת (סג).

(יח) אם כבר התחיל ברכה רביעית צריך לחזור לראש ברכת המזון. ונ"ל דלא מקרי התחלה עד שאמר בא"י אמ"ה האל אבל אם לא אמר רק בא"י אמ"ה אע"ג שכונתו היה על הטוב והמטיב יסיים אשר נתן וכו' (וראה לזה מסימן רס"ח סעיף ג' במ"א עס ומדוקק לישא דגמרא אבל פתח הטוב והמטיב) (ד) (עס).

(יט) כ"ז שלא סיים בונה ירושלים אע"ג שאמר בונה יאמר רצה או יעלה ויבא ומסיים חיבת בונה ירושלים אמן כ"כ א"ר בשם תו"ט בשם מהר"ש (ול"ע דמסימן תרס"ב משמע חיפכא. ועוד דל"כ אפילו אמר ג"כ טובה ירושלים רק שלא אמר עדיין אמן כיון דאמין הוא טרך ברכה א"כ עדיין לא עקרי סיים. ויותר היה כראש שיאמר טובה ירושלים רלה והחליטו דעכ"פ הוא ברכה כדלעיל כלל כ"ד סי' כ"א משא"כ נא"י טובה רלה והחליטו דאין זה לשון ברכה כלל וגם עיקר הדין ל"ע) (עס).

(כ) טעה ולא הזכיר ר"ח אפילו בלילה אע"ג דכתפלה א"צ לחזור מ"מ כיון שאינו אלא תוספת ברכה אין חילוק ולכן אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב דהיינו האל אינו כדלעיל סימן י"ח אומר בא"י אמ"ה שנתן ראשי חרשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם ואם כבר אמר האל וכו' א"צ לחזור.

(כא) בחוה"מ דינו כמו ביו"ט אלא שיאמר אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל דהוה"מ לא נקרא י"ט. וגם לענין זה אינו כיו"ט דאם כבר התחיל בהטוב בהמטיב א"צ לחזור לראש ודינו כר"ח. וכן האוכל סעודה ג' או יותר בשבת יש לו ג"כ דין זה כר"ח דאם התחיל כבר בהטוב בהמטיב א"צ לחזור לראש דבכל מקום שאינו מהוייב לאכול פת דוקא עד שלא יצא ידי סעודה בענין אחר אלא דוקא בפת דהיינו שבת ב' סעודות ובי"ט ב' סעודות אבל סעודה ג' בשבת שבשעת הדחק יוצא במיני תרגימא וכן חוה"מ או ר"ח אין חוב לאכול דוקא פת ולכן אם התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש בהמ"ז אבל כשנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב שדינו שיאמר ברוך שנתן אין חילוק ולעולם יאמר נוסחא א' בברוך תחלה וסוף ואפילו אכל כמה סעודות בשבת לעולם מברך בפתחה וחתימה. (ה)

(כב) בכל אלו שכתבנו דצריך לחזור אם היו ג' א"צ לזמן דכבר יצאו ידי זימן.

(כג) דין ר"ח שחל בשבת ושבת יעלה או רצה ודין התחיל לאכול בער"ח או בר"ח ונמשך עד הלילה כ"ז תמצא בהלכות ר"ח כלל קט"ו.

(כד) היה אוכל בשבת וחשבה אם לא התפלל ערכית אומר רצה ואם כבר התפלל אינו מזכיר רצה דהוי תרתי דסתרי וכן הדין בר"ח וחטובה (סס"י קפ"ח) ואם לא התפלל רק שאמר המברך וכו' צ"ע אם יזכיר רצה ונ"ל דיוזכר (כמס"כ סמ"א סי' רע"א ס"ק י"ד).

כלל מח. דין ברכת הזימון (קל"ג עד סי' ר"ח).

(א) ג' שאכלו ביחד חייבין בזימן והוא מ"ע מדרבנן. ואם מכינהו אקרא כי שם ה' אקרא הבו גדול וכו' דהיינו א' אומר לשנים הבו וי"א דברכת הזימן הוא מה"ח (ל"ט סי' קל"ט) דהיינו שיאמר א' נברך שאכלנו משלו והם עונים ברוך שאכלנו וכו' ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו וכו' ולא יאמר מטובו חיינו דמשמע מקצת טובו. ומצד הדין ראוי שהמברך לבד יברך והשומעין ישמעו ויכוונו לצאת אך לפי שברכת המזון מה"ח היישין שמא יפנו מחשבתם ולא ישמעו ולכן מוטב שכל אהר ואחד יברך עם המברך בלחש מלה במלה ויקדים מעט לסיים כל ברכה כדי שיענה אמן (סי' קפ"ג)

ולכן צריך המברך לברך בקול רם כדי שישמעו המסובין אבל מה שהעולם נודגין שכל אחד ואחד מברך לעצמו זה לא נקרא כלל ברכת הוימון ולכן עכ"פ יזהרו לברך עמו בלחש מלה במלה עד הון את הכל דעד שם הוא ברכת הוימון (סי' ר') והטוב והישר כשיודע במסובין שיכוונו לדברי המברך שיודיע להם שיכוונו לצאת וגם הוא יכוין להוציאם ואז יאמר המברך לבר עד הון את הכל והם ישמעו ויכוונו לדבריו ויענו אמן וכשסיים יאמרו כולם מן נודה לך (סי' קל"ה) ואם היו שנים אוכלים מצוה לחזור אחר שלישי להצטרף עמהם לוימון (סי' קל"ג) ואפילו גמרו כבר השנים לאכול אלא אם היו נותנין להם לאכול איזה דברים לקנות היו אוכלין חייבין ליתן לו לאכול כדי שיצטרף ואם אין רוצה לאכול פת המנהג שנותנין לו כוס לשחות חוץ ממים וי"א אפילו מיט דעכ"פ הוא בכלל אכילה (מ"ח סי' קל"ז) או מיני פירות ויאכל כזית או ישחה רביעית בפעם א' ואז מצטרף לוימון ודוקא קודם שנטלו ידיהם במים אחרונים וקודם שאמרו הב לן נברך אבל אח"כ אינו מצטרף ומ"מ מצוה שישלו ידיהם ויברכו המוציא כדי לצרפו לוימון אע"ג דכלא"ה אין לעשות כן כדלעיל כלל מ"ד סימן א' משום מצוה שאני (יל"ע דנסי' קע"ט כ' דדוחק לחלק משם מטה) וזה שמצטרף עמהם צריך לברך אח"כ ברכה אחרונה על מה שאכל ושחה ואם בירך ב"א קודם שזימנו שוב אינו מצטרף עמהם כיון שלא אכל אלא עראי (סי' קל"ז ואינו דומה לסי' ד').

(ב) ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אפילו כ"א אוכל מכברו ואפילו לא אכל עדיין כזית פת אינם רשאים לחלק כיון שקבעו עצמם בתחלת סעודה ואפילו רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים אבל אם לא קבעו עצמם בתחלת סעודה אלא שהאחרים כבר אכלו אפילו רק כזית ובא הג' וקבע עמהם אם גמר סעודתו עמהם חייבין לזמן אבל אם רצה לגמור סעודתו קודם להם כיון דלא התחיל עמהם וגם לא גמר הסעודה עמהם רשאי להלק ולברך בפני עצמו (ט"ז סי' קל"ג ס"ק ו' ומ"ט תמיה לי למה לא כ' הנ"י חילוק זה וז"ל כ' דלמ"ל להנ"י לא סגנתי שהרי כ"כ שס סעיף ב' וכ"כ מ"ח נ"ט הנ"י נסי' ר' ס"ק ב') ואם היה אנוס או מחירא מהפסד ממון אפילו קבע עצמו עמהם בתחלה מותר לגמור סעודתו קודם להם ויברך (ח"ר דלא כט"ז נסי' ר') אבל אם אין הדבר נהוץ צריך להחמיר (עיין מ"ח סי' ר').

(ג) שכחו ובירך כ"א לעצמו או אפילו ברכו רק ב' מהם אינם יכולים לזמן עוד אבל אם שכח א' ובירך בפ"ע יכולים לזמן עליו אחר שיגמור ברכת המזון ויכול לענות ברוך שאכלנו משלו והם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא (סי' קכ"ד).

(ד) ג' שאכלו יחד והלך אחד מהן וזימן עם חבורה אחרת אין יכולין לצרפו עוד לב' הנשארים וי"א דעכ"פ יכולין לצרף עמהם אחד מן השוק (לנ"ט וח"ר סי' קכ"ד) אבל מרשב"א משמע דפרח לגמרי מהם הוימון ולא יועיל אפילו לצרף עמהם אחר (ועיין נ"י ס"ס קל"ג נ"ט הנ"י ויש להקל).

(ה) ד' שאכלו ביחד על שלחן אחד ושנים אכלו על שלחן אחר יכול א' מן הד' להצטרף עם הב' ולזמן עמהם ואם כבר זימנו הג' הנשארים פרח זימון מן האחד ואינו מצטרף אבל אם היו ב' חבורות ובכל חבורה ג' אין רשאי אחד להצטרף עם חבורה ב' דאז ישארו כאן ב' ולא יוכלו לזמן (כן מוכח נסי' קכ"ג).

(ו) אין חיוב זימון הל' אא"כ אכלו במקום קבוע ביחד אבל אם היו אוכלין מפוזרין אפילו כולם אוכלים סבכר אחד ובשעה אחת ובבית אחד אינן מצטרפין כיון שלא קבעו מקום יחד. ולכן נהגו עובדי דרכים שלא לזמן בבית גברי (ועיין הטעם נרמ"ח סי' קכ"ג).

סעיף ג') מ"מ אם קבעו עצמם אין נכון (סי' קל"ג) וכשיש נכרים בבית יאמר בחך הרחמן הוא יברך וכו' כלנו בני ברית וכו'.

(ז) היו יושבין בעגלה ואכלו בקביעות צ"ע אם מצטרפים (א) וג"ל דבמקום ספק בג' זמנו אבל בעשרה יש לחוש להזכרת שם לבטלה אבל בספינה לכ"ע מצטרפין (סי' קס"ז מ"ח ס"ק כ"ז).

(ח) ב' חבורות שאוכלין כ"א על שולחן שלו אם מתחילה קבעו עצמן שיצטרפו יחד אפילו הם כב' בתים אם מקצתן רואין אלו את אלו או שיש שמש אחד המשמש לשני הבתים ויכולין לשמוע ברכת המזון מצטרפין ואם לאו אפילו הם בבית אחד אינם מצטרפים כיון שכל חבורה אוכלת על שולחן בפ"ע (סי' קל"ה מ"ח) אבל דעת הרבה אחרונים דבבית אחד מצטרפין אפילו לא נכנסו מתחלה לכך וג"ל לסמוך עליהם שלא לבטל מצות זימון כמו שכתבתי בסימן ה'.

(ט) ג' שאכלו כאחד ושנים מהם רוצים לברך ברהמ"ז אעפ"י שהג' אינו רוצה מונעין עליו בין עונה בין אינו עונה אבל אחד אין יכול לכופו לב' שיפסיקו לו וא"צ להפסיק מאכילתו אלא עד שיסיים המברך ברכת הזימון שהוא עד הן את הכל ומותר לאכול אח"כ בלא ברכה ראשונה אם היה דעתו שיאכל עוד ואם לא היה בדעתו לאכול ואוכל חייב לברך ברכה ראשונה (י').

(י) זה שהפסיק לשנים יכול להפסיק כמה פעמים כגון שמתחלה אכלו ג' והפסיק להם אחד ואח"כ באו ב' אחרים ואכלו עם האחד יכול זה להפסיק עוד הפעם לשנים אלו דלא שייך לומר פרח זימון מיניה כיון שנצטרפו עמו שנים שלא זמנו יכולים לזמן עליו וכן פעם ג' ויותר אבל אם היו חמשה בחבורה אחת והפסיק אחד לשנים שוב אינו יכול לזמן עם שנים מהנשארים דפרח זימון מכולם (ועיין לעיל סי' ד' בשם רש"מ) אבל אם היו שבעה או שמונה והפסיק אחד לשנים מהם יכול להפסיק פעם ב' וה"ה ששה דהא נשארו ג' וזולתו ואם היו עשרה והפסיקו ג' לשבעה א"צ להפסיק רק עד שאמרו ברוך אלהינו ואם אכלו אח"כ עם שבעה אחרים יכולים לזמן בשם דבאמירת ברוך אלהינו לש' פרח זימון דכל בי עשרה שכינתא שריא וה"ה אם יש ה' שהפסיקו מצטרפין עם ה' אחרים לברכת אלהינו (סי' ר' נמ"ח).

(יא) עשרה שאכלו כאחד חייבין לברך בשם ולומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונים ברוך אלהינו וכו' (ולא יאמר לחלטיט) ולפיכך אינן רשאים לחלק ואפילו לברך ג' כיון דחייבין לברך בשם (סי' קל"ג).

(יב) אם טעה ולא אמר אלהינו אם עדיין לא ענו אחריו יהזור ויזמן בשם ואם גם העונים טעו ולא אמרו אלהינו אין יכולים לחזור ולזמן (סג).

(יג) אפילו היו רק שבעה שאכלו פת וג' שאכלו פירות או ששתו כ"א רביעית משקין אפילו מים כענין שמחויב לברך ברכה אחרונה יכולים לזמן בשם ויכולים לומר שאכלנו דשתיה בכלל אכילה אבל ששה שאכלו פת אינן יכולים לזמן בשם דרובא דמינכרא בעינן ושאר דיני צירוף הכל שוה עשרה לדין ג' (סי' קל"ז ונמ"ח ס"ק ו').

(יד) אעפ"י שבמקום שהם י' ויותר אינן רשאין לחלק מ"מ בסעודות גדולות שיש הרבה כ"א אם אינן יכולים לשמוע מן המברך עכ"פ עד הן את הכל אע"פ שעכשו כולם מברכין ברהמ"ז מ"מ מוטב שזמנו ג' משלא ישמעו ברכת הזימון (סי' קל"ג).

(טו) עשרה שאכלו כאחד וצריך א' לילך לדבר מצוה כ' המ"א דמותר לזמן בג' ולי צ"ע (ב) וג"ל דדוקא כשנשארו י' אבל כשלא נשארו י' אסור לצאת אפילו לדבר מצוה (סי' קל"ג).

הלכות ברכת הוימון כלל מה

(טז) י' שאכלו כא' וקרמו ג' וברכו לעצמם אעפ"כ יכולים לזמן עליהם בשם (א"ר ר"ס קל"ד).

(יז) הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיה שם ולא אכל שם כלל (וע' לעיל סי' נ') כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד. ואם נכנס וכבר אמר המברך רק שהעונים אומרים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. ואם המסוכים הם י' ומזמנין בשם אומר ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד. ואם כבר אמר המברך עונה אמן (סי' קל"ח).

(יח) האוכל דבר איסור אעפ"י שאין איסורו אלא מדרבנן נחלקו הפוסקים אם מברכין עליו מ"מ לכ"ע אין אכילתו נחשב לקביעות ולכן אין מזמנין עליו אבל אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכין (סי' קל"י).

(יט) ג' שאכלו כל א' מכברו וא' נזוהר בפת נכרי וא' אינו נזוהר וכן א' מהם כהן אוכל חלה אעפ"י שזה שנזוהר אינו יכול לאכול עם השנים וכן הישראל עם הכהן מ"מ כיון שזה שאינו נזוהר יכול לאכול עם הנזוהר וכהן עם ישראל מצטרפין אבל אם הכהן אוכל חלה ונזוהר מפת נכרי והישראל אוכל פת נכרי אינם מצטרפין שהרי שניהם אין יכולים לאכול מכבר אחד ואע"ג דיכולין כולן לאכול לחם אחר זה לא מהני רק דוקא שיכולין לאכול מלחם זה שאוכלין. ואם א' אוכל חלב וב' בשר המנהג שיברך זה שאכל חלב לפי שהוא יכול לאכול עם האוכלים בשר אבל אם א' אכל גבינה קשה וב' בשר אין מצטרפין כלל ואע"ג דיכולים לאכול מלחם א' בלא בשר וגבינה דדוקא לאכול גבינה עם הלחם שאוכל בשר אסור אבל לחם לבד אם אינו מלוכלך מהם נראה דמותר מ"מ כיון שאינם יכולים לאכול הלחם עם החבשיל שאכלו לכן אינם מצטרפין. ומ"מ כיון דיש חולקים ברין זה דבשר וגבינה ג"ל דמצטרפין. ומ"מ אם זה שאוכל חלב אינו שותה יין או שאין כאן אלא שבר חרש והוא אינו שותה חרש מוטב שיברך זה שאוכל בשר בכוס מלברך בלא כוס (סג).

(כ) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם ואם רצו נשים לזמן בפני עצמן רשות בידן ואם אכלו עם אנשים חייבות ויצאות בזימון שלנו אעפ"י שאינן מבינות. וקטן שהגיע לעונת הפעוטות דהיינו בן ט' או י' ויודע למי מברכין הב"י בש"ע פסק דמצטרף בן לג' ובין לעשרה ודוקא א' ולא שנים ואע"ג דבתפלה אינן מצטרפין אפילו אחד שאני החם כיון דלא מצי פטר נפשיה מיניה אבל ברכת המזון דאי בעי לא אביל מצי לאצטרופי אבל אנו נזוהין דאין מצטרף כלל עד שיהיה בן י"ג שנים ואז א"צ לבדוק אחר שערות דסמכינן על החוקה כיון שהגיע לשנים מסתמא הביא שערות אבל לחוציא אחרים בבהמ"ז אינו מוציא עד שיהעו בודאי שהביא שערות דבראורייתא לא סמכינן אחזקה זו. וחרש המדבר ואינו שומע וכן מי שאינו שומע גמור אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזימון אעפ"י שהחרש אינו שומע הברכה (ועיין לעיל כלל ל' סי' ח') ומי שנדודו על עבירה אין מזמנין עליו (קל"ט).

כלל מט. דין ברכת שהכל וכללים בכרכה ראשונה של ברכת הנהנין:

(א) כתיב לה' הארץ ומלואה וא"כ הכל הוא כמו הקדש וכמו שאסור להנות מהקדש כ"א לאתר פדיון והגהנה מהם בלא פדיון מעל בקדשי ה' כן אסור להנות מעה"ז בלא ברכה והיא הפדיון והגהנה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה' ולפיכך תקנו אנבה"ג לברך על כל דבר ודבר שנהנין ממנו. וכמו שחייב אדם לברך בכל זמן ויום לפי ענינו